

Iskoláról — a tények nyelvén

Olyan felgyorsult iramú szakaszát éljük az oktatás átalakulásának, hogy lapzárta már elavult pillanatfelvételek sorozatának látja a szerkesztő azt, amit alig néhány hete gondos válogatásban mint időszerű problémát tárt az olvasók elé. Elvi viták előtt, után vagy helyett, éppen az információ szintjén eszmélünk rá: ma már maga az iskola fogalma, vagy ha úgy tetszik, az oktatásé — s itt óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon miért tűnik összerosódónak az intézmény és a folyamat! — szorul újragondolásra. Persze tudjuk, a gyakorlat mindig előtte jár néhány lépéssel az elméletnek, de ezeket a lépéseket most már a hétmérföldes csizma óriásának menetsebességével kellene mérnünk, ha mérni tudnánk. Nem véletlen, hogy *A Hét* suggesztív címmel újra bocsátott évkönyve — *Mi lesz, mi lehet a gyermekem?* — a legszemélyesebb fogalmazásban, mintegy az olvasót megszólítva kérdez rá a problémák egyetlen csomópontba összefutó lényegére. Még kevésbé véletlen, hogy ennek az évkönyvnek a faktologikus része a leghasználhatóbb, a legfunkcionálisabb. Mit sem von le ez a benyomás az elvtisztázó, művelődéstörténeti vagy szociológiai vétetésű szövegeknek az értékéből; mindezek valamilyen hagyományt és valamilyen távlatot igénylő emberi folytonosságükségletünket hivatottak táplálni, túl az éppen rögzített pillanat szívszorító, mert sorsdöntő egyszerűségén.

Tanulni kell. Tanítani is kell tehát. Ezért fontos minél tisztábban látni, *mit* lehet tanulni addig is, amíg bár a tanárok számára tisztázható lesz, *hogyan* kell(ene) — az új körülmények közepette — tanítani. Akinek az Évkönyv olvasói közül elkerülte volna a figyelmét, hadd áruljuk el: lapozzák fel Ovidiu Bădina *Iskolai végzettség és pályaválasztás egy fejlődő társadalomban* című anyagát. Nem annyira az adataiért, mert ami a frisseséget illeti, ezek az adatok a folyamatban levő szerkezetváltozás *küszöbén* érvényes állapotot tükröznek, hanem az adatokkal alátámasztható, illetve az azokból leszűrt szempont tudatosítása végett: „*a szakmai felkészítés, egyéni adottságok és az elhelyezkedési lehetőségek, a reális munkaerő-ükséglet alapos ismerete*“ döntik el, válaszolják meg az évkönyv címében megfogalmazott egyáltalán nem szónoki, de sok, egyre több család számára drámai kérdést. Dokumentációs erényeivel ezt a tájékoztatást egészíti ki a *Pályaválasztási tanácsadó*, a liceumok profiljának és a pályatükröknek az ismertetésével. Figyelmesebb olvasásra kiderül a közölt anyagból, hogy a legtöbb, nemzetgazdasági szempontból előtérbe került szakma gyakorlásához jó fizikai erőnlét szükséges, továbbá, hogy a lányoknak ajánlott választási lehetőségek skálája igencsak szűk. Sőt ha meggondoljuk, hogy a tömeges testnevelésre, testedzésre milyen feltételeket képesek biztosítani iskoláink — okunkat az aggodalomra aligha lehet túlzottnak vagy éppenséggel alaptalannak minősíteni.

Elismerés illeti *A Hét* szerkesztőit, s az évkönyvet összeállító Baróti Juditot, hogy egy ilyen vállalkozás minden nehézségével számolva áttekinthető, hasznos, kézikönyvként kezelhető dokumentumgyűjteményt bocsátottak az oktatás kérdései iránt nagyon fogékony hazai magyar olvasótábor rendelkezésére. Külön elismeréssel kell szólunk az évkönyv nagyon gondosan összeválogatott grafikai és fotóanyagáról, amely egymaga felér egy alapos iskola- és művelődéstörténeti adattár tudományos és esztétikai értékével.

Sz. J.

ALMA MATER-KÖSZÖNTŐ (Hajnal, új folyam, 7., 1979. május)

Ünnepi köntösbe öltözött a 3-as számú Matematika—Fizika (volt 11-es) Liceum diáklapja, a *Hajnal*. A több mint százéves hagyományra visszatekintő lap, me-

lyet teljes egészében a diákság ír és szerkeszt, az iskola fennállásának szentelte idei számát, jelezve már a borítón: ünnepi szám (1579—1979).

„Őrizzük meg ezt a tenyérnyi-maroknyi helyet, ami a miénk, a 400 éves iskola diákjaié és tanáraié — őrizzük meg

múltját, és vigyázzunk a jövőjére" — így köszöntik az ünnepeltet a szerkesztőség tagjai. Programnak beillő, ígértes szavak, tettekre serkentők. A köszöntők között van két ismert költőnk, Kányádi Sándor és Kiss Jenő, akik egy-egy verset szenteltek a jó öreg alma maternek.

Az idei *Hajnal* cikkeinek legnagyobb része az iskola történetével, alapítójával (Báthori István), neves diákjaival (Pázmány Péter, Mikes Kelemen), a régi diákélettel foglalkozik. A történeszi alaposággal megírt cikke az olvasói elé tárják az iskola 400 éves történetét, hagyományait, szellemét. Több cikk foglalkozik — a Palkó Attila történelem-tanár vezette, sikeres magyarlétai régészeti táborozás nyomán — archeológiával, az elért eredmények számbavételével, a tábori kalandok leírásával.

Az iskola matematikai—fizikai profiljának megfelelően az olvasó figyelemreméltó tudományos szakdolgozatokkal találkozhat. A nagyobb diákok itt jelentetik meg tudományos kutatómunkájuk, elmélyültebb tanulmányaik eredményeit.

A *Hajnal*, hagyományaihoz híven, magas színvonalú irodalmi alkotásokat közöl: novellákat, verseket. Egyes alkotások szárnyakat bontogató tehetségeket sejtetnek. Az ismertetett témakörökön kívül az érdeklődő találhat még e folyóirat számban kémiai, filozófiai, irodalomtudományi, művészettörténeti, zenei írásokat, riportokat ismert és kevésbé ismert emberekkel, interjúkat és önértékeléseket, rejtvények egész sorát. A *Pionírok tükre* rovatban a legkisebb tanulók jutnak közlési lehetőséghez.

Az ünnepi kiadványt javarészt az iskola diákjainak művészi alkotásai (festmények, grafikák, fémdomborítások, fényképek) díszítik. Külön említést érdemelnek Kabán József felvételei. Az ismert fotóművész az ódon szépségű iskola minden apró részletére felfigyel, s olyanokat is megörökít, amelyek mellett talán elmennénk észrevétlenül. Az ízléses borítók is az ő munkája.

A *Hajnal* olvasva mindenki előtt világossá válik, hogy a mai diákok hűek maradtak iskolájuk 400 éves hagyományához, szelleméhez, s tovább folytatják majd a nagy elődök (Pázmány Péter, Apor Péter, Mikes Kelemen, Bölöni Farkas Sándor, Jósika Miklós, Teleki Sándor és más hírességek) kitaposta utat, vállalva a jelen és a jövő bátor tetteit, a hűséget. Büszkén vallják:

„Megbecsüléssel, tisztelettel tartozunk minden igaz szónak, ami itt hangzott el iskolánk falai között. Meg kell hallanunk az egykoron elhangzott szavak visszhangját. [...] Befogadjuk őket, és éreznünk kell izüket, lényegüket.

400 év távlatából is éreznünk kell

föld-ízét, forrás-ízét, s ne feledjünk újabb földrögöt beletaposni értelmükbe, tegyünk hozzá egy cseppnyit a forrásból — útravalóként önmagunknak s az utánunk jövőknek.”

EGY ÜNNEP FENOMENOLÓGIÁJA (*Echinor*, 1978. 10—11—12.)

Az *Echinor* jubileumi számában olvasható Bréda Ferenc-poémát parafrázálva (*Soliloquium*): az ünnep sem az, aminek látszik. A látszat azonban, mint imperatívusz, jelenvaló: a *Pro Domo* rovat írásaiban (ünnepi rovat, ünnepi írásokkal...) mutatkozik meg leginkább. Adott egy, az intézményes kultúrától viszonylag távol álló egyetemi folyóirat, mely bár távolról sem a provincia diákéletének jellemzését vállalta, helyzetének adottságai révén nem lépheti túl kereteit. Szerkesztői és azok, akik közölnek benne, többnyire tisztában vannak ezzel. A helyzet áthidalására két módot alkalmaznak. Egyrészt — ezt figyelhetjük meg a román oldalak szerkesztési koncepciójában — a hagyományokat őrző és újratermelő kultúrával való közös front megteremtését és kialakítását. Másrészt — ez inkább a magyar oldalakra jellemző — a hagyományokhoz ekképpen viszonyuló kultúrától eltérő értékrendek, a „más” létrehozását.

A kérdésre adott első fajta válasz a kultúra egészéhez viszonyítva nem minősül föltétlenül konzervatívnak. Am a kultúra megújítását nem radikálisan akarja véghezvinni, mégpedig az avított és gyenge minőség (hangsúly mindkettőn) gyors kisöprésével az értékek együtteséből, hanem a számára még ma is megkülönböztetett fontosságú avantgarde-ra alapozva, melyben „haladó hagyományait” véli megtalálni, a kultúra szerves továbbfejlesztését szorgalmazza. Fontos mozzanat itt az avantgarde jelenléte. Ez jelenti ugyanis azokat a találkozási pontokat, amelyeken át a már intézményesült értékkel való kapcsolat kialakítható. Nem véletlen, hogy a román kultúrában *Echinor*-nemzedékről beszélnek. A román oldalak esetében szerkesztői folytonosságot tapasztalhatunk, ami a magyar oldalaknál teljesen hiányzik. Amint a *Pro Domo* rovatból kiderült, a román oldalak szerkesztői számon tartják közös élményeiket, úgy érzik, együvé tartoznak, tehát a nemzedékké válás jó néhány alapfeltétele megteremtődött. Az, hogy kinyilvánított ennek a nemzedéknek a létezése, az *Echinor* és a román kultúra virtuális összefonódását bizonyítja.

A kérdésre adott második fajta válasz sorsa már kevésbé egyértelműen alakult.

A kultúrától, pontosabban annak intézményes formájától való távolállás ugyan- is az első pillanatban nem mint vállalás jelentkezett, hanem mint kényszer. Ez a távollét eleve a nemzetiségi kultúra hagyományaiban, illetve bizonyos hagyományok hiányában rejlik. A kultúrának az a rétege, amely igenis érdekelt volt a kérdésben, nem vett tudomást a lapról, pontosabban, nem szembesült vele. Amint Gaal György írja (*Hogyan is indultunk*), az intézmények arra hivatott képviselői „inkább elméleti tanácsokat adtak, a szövegek előzetes elolvasására nem tartottak igényt”. Ezt a helyzetet vállalni, egy új magatartást kialakítani, amely tudatos eltávolodást jelent a kanonizált értékektől és mindattól, ami ezeket kizárólagos értékeknek fogja fel, Egyed Péter és Szócs Géza esetében mint „kellés” jelentkezett. A lap így 1974-től kezdve vállalta adottságait, nem keresett kiskapukat, amelyeken át a „nagy” kultúrához kapcsolódhatott volna. A szerkesztői radikalizmus egyúttal minőségi követelményeket is jelentett. „A szerkesztőnek mindig egy kultúra egészében kell gondolkodnia” — írja Egyed Péter a *Pro Domóban*. A szerzők intézményesülésének kezdődő tünetei nem jelenthették a szerkesztői radikalizmus felszámolását.

Jól példázza ezt az *Echinor* ünnepi száma. Úgy tűnik, hogy ez az ünnep nem igazi ünnep, legalábbis nem mindenki számára az — és ebben a kultúrához való viszony játszik döntő szerepet. Az ünnep egyszerűen egy formális gesztus az intézményes kultúra formális kapunyitása felé.

Az *Echinor* helyét egy esetlegesen létező nemzetiségi-iffúsági kultúrában elsődlegesen az határozza meg, hogy a lap Kolozsváron jelenik meg. Milyen szerepet vállalt a lap ebben a „helyi” iffúsági kultúrában, beszélhetünk-e egyáltalán szerepvállalásról? Induláskor szerepe a kultúra egészén belül annyira nyilvánvalónak tűnt, hogy fel sem merült a meghatározás igénye. Az iffúsági kultúrára azonban eleve nem volt vonatkozatható, mert az iffúság nem rendelkezett saját szubkulturával, a kialakulóban lévő szubkulturális összetevők még nem voltak igazán jelentősek. Az iffúság addigi megnyilvánulásai, jelenléte az intézményes kultúrában nem saját fórumain, hanem a felnöttek intézményeinek keretei között valósult meg. A kultúrához tartozás immanens volta ugyanakkor nyilvánvalónak tűnt. A szerkesztés radikalizálódása viszont már egy új folyamatra utaló jelenség volt. Az *Echinor* magyar oldalai az intézményeken kívüli, illetve kvázi-intézményes szubkulturának váltak tartozékaivá.

Mennyire volt jelentős ez a jelenlét ebben az új vonatkozási rendszerben? Beszélhetünk-e egyáltalán szubkulturáról? Ezek a kérdések döntő jelentőségűek lesznek a majdani elemzésekben. Az ünnep fedezetnélkülisége azonban jelenünknek szegezett kérdés.

AZ INTELLIGENCIA HATALMA — A HATALOM INTELLIGENCIÁJA?

(Le Monde diplomatique, 1979. június)

A tabuk, vagy kevésbé eufemisztikusan: a köz- és magánéletet behálózó hazugságok szövevényének vizsgálata ismét divatos Franciaországban. François de Closets tavaly megjelent *La France et ses mensonges* (Denoël kiadó, 1978) című könyvében még inkább csak a magánélet szférájában elterjedt hazugságok szövevényeit bogozgatta; most az államhatalmat szolgáló értelmiség helyzetét kutató igényes mű jelent meg: *Le pouvoir intellectuel en France* (Ramsay kiadó, 1979); szerzője, Régis Debray már előljáróban sem hagy kétséget olvasóiban álláspontja felől. Mi az alapja a francia értelmiség (vezető rétege) hatalmának? — kérdi. Válasza világos és félreérthetetlen: szövetkezés az intelligencia színpadi rendezői és a tömeghírközlő eszközök birtokosai között, öszszefogás az ideológusok és közvetítők, a tömegkultúra kalmárai és a műlékony-ság ügynökei között. A hangadóknak és a szócsöveknek ez a szövetsége új uralkodó elitet hozott létre — a *mediokráciát* —, az értelmiségnek azt a kis számú felső réteget, mely a tévé, a rádió, a sajtó meg a könyvek segítségével ellátja a francia társadalom valóságos és jelképes kondicionálásának csöppet sem egyszerű feladatát.

Régis Debray-t aligha kell bemutatni: nevét a hatvanas években akkor ismer-tük meg, amikor a romantikus vezér, Che Guevara halála és a bolíviai őserdőben folyó reménytelen partizánharc le- verése után — halálos ítélet fenyegette. Életfogytiglanra szóló börtönbüntetéséből végül is a francia értelmiség tiltakozása szabadította ki, azé az értelmiségé, melynek cselekedeteiért és gondolkodásáért — mint ellenzéki — bizonyos mértékben mind a mai napig felelősnek érzi magát.

Hogyan alakult ki a francia társadalom sajátos körülményei között az intelligencia felső rétegeinek az ideológiai szféra fölött gyakorolt monopóliuma? A fejlett tőkés társadalmakban — szögezi le Debray — a klérustól az egyetemig és az egyetemtől a sajtóig a közhit és közszemlélet megteremtését, bizonyos tudatelemeknek az agyakra való bevé-

ését a világivá válás és letéteményeseirek növekvő önállósága — privatizációja — jellemzi.

A tömeghírközlés integrációjáért, ismeretesen, nagy árat kellett fizetni: az intellektuális funkció jelentősen degradálódott, a kultúrpolitika értékeit elcsépezték, elparlagiasították. Ez persze sohasem történik alibi nélkül. A mediokrácia annak a polgári társadalomnak a hérosa gyanánt lép fel, melynek elválása az államtól (és egyúttal összefonódása az állammal) nem csupán egy, a hatalom természetét illető gigászi ellenértelmezésen alapszik (hogy ne nevezzük Closets szavával hazugságnak), hanem egy gyakorlat alibijévé is válhat. Manapság az ideológia valódi profeszszionistái sorra hitet tesznek amatőrismusk mellett. Ötven személy sajátítja ki magának ilyképpen Franciaország társadalmi mozgalmait meghallgatásának és irányuk meghatározásának háborítatlan élvezetét; ezt annál könnyebben megtehetik, mert ezeknek a mozgalmaknak lényegében nincs is kihez szólniuk, amúgy sem figyel rájuk senki. De ezzel a hangszereléssel a nagy társadalmi moraj olyan sztereofóniára épül, melyet a hangszerők közönyösen permutálhatnak jobbról balra.

Debray nem kíméli könyvében a francia közélet és különösen az ún. középbal egyetlen prominens képviselőjét sem. Szerinte az értelmiség soraiból kerülnek ki végső soron a legeredményesebb államférfiak, azok, akikre egy hatalmi szóra épülő társadalomnak nélkülözhetetlen szüksége van. Különösen a tömegek vágyait és óhajait Assisi Szent Ferencre emlékeztető alázatossággal tolmácsoló, de önmaguk fontosságának kevély biztonságérzetétől eltöltött szociológusok azok, akiknek „kihívását” szerzőnk nem hajlandó szó nélkül hagyni.

A francia ideológia történetét tanulmányozva Debray arra mutat rá, hogyan ment át fokozatosan a kultúrpolitika (ezen mindenkor az ideológiai ige hirdetést is érti) fölött gyakorolt hatalom kulcsa az egyetemek kezéből előbb az írókéba (és kiadóikéba), majd az audiovizuális robbanás után a zsurnalizmuséba. De a tömeghírközlő eszközök rendszerének szuperhatalmi helyzetétől a francia államhatalom központosságig és annak az apparátusnak a létrehozásáig, amely az ideológiai mezőny koherenciáját biztosítja, és olyan nivelláló hatalmat teremt, amilyenel soha azelőtt a burzsoázia nem rendelkezett — hosszú az út.

Az értelmiség passzív vá válása és a közvéleményalakítás átengedése *per procura* a mediokráciának lehetetlenné teszi Franciaországban (éppúgy egyéb-

ként, mint másutt) bármiféle „törvénytelen” gondolat támogatását. Persze, nem pusztán a kontesztáció és az ellenzéki-ség eltiltásával, hanem még inkább azal, hogy egzotikus tálalásban ezeket időnként viszont kívánja látni. Természetesen előre gondosra megválogatva őket és meghatározva terjedelmüket.

Mit jelent voltaképpen az irányzatok változatossága és többszólamúsága, mit jelentenek a pluralitás hangjai? Ne maradjon senkiben kétség: kívülről jövő eszmének, gondolatnak nincs helye a tömeghírközlő eszközök csatornáin; az ellenzék képviselőinek a képernyőn való megjelenése is erősíti a mediokrácia hatalmát; bírálhatnak, de hallgatólagosan elismerik a hozzátartozásukat. Semmi sem nehezebb, mint egy ilyen szubtilis és legkevésbé sem tudatos hűségeskü megszégése.

Franciaországban, akárcsak Angliában, a burzsoázia az állam lényegéhez tartozik, egy testet-lelket alkot vele; emellett Franciaország a világ legintellektuálisabban polgárosult országa. Kultúrpolitikája annál jobban alkalmazható, minél kevésbé láthatóan van megalkotva: így azok, akik úzik, távol attól, hogy be lennének zárva valamiféle céh falai közé, szabad ellenőrzést gyakorolnak valamennyi társuk fölött. Ez a jellegzetesség nem új, de az audiovizuális korban könnyít azoknak az értelmiségieknek a lelkiismeretén, akik távol akarják magukat tartani bármiféle hatalomtól, vagy akiknek beállítottága már a priori hatalomellenes, és ezért még intelligenciájuk gyakorlása árán sem hajlandók állami funkciót vállalni.

A franciák köztársasága nem a Platoné, a magas értelmiségnek itt még arra sincs szüksége, hogy testületbe vagy akár csak kórusba tömörüljön ahhoz, hogy a haladó liberalizmus hangadó szelleme legyen. Rábizva a tömegkultúra ideológiai irányítását egy olyan elit-retegre, melyet pontosan csak a funkciója határoz meg, a burzsoázia nem tesz mást, mint biztosítja — jobban, mint a közvetlen ellenőrzés által — a társadalmi lelkiismeret termelését és ezzel önmaga hatalmának állandóságát.

Debray vidám hangú, mindvégig kissé csúfondáros elemzése vitathatatlan batorságról tesz tanúságot. Szókimondó nyíltságát az érdekeltek aligha bocsátják meg neki. Meg kell adni, a francia mediokrácia nem dogmatikus. Tanításának lényege az ekvivalencia, erkölcsé pedig az, hogy nem ad módot a választatásra: „Zárt klubja eltűr minden cinkőságot, a szidalmakat is zsebre vágja, és hajlandó mulatni bármiféle igazságon a sajátját kivéve; az üdvözülés feltétele: részt venni a játékban, saját

személyünkkel is bizonyítani azt, hogy minél jobban bíráljuk, annál kevésbé tudunk meglenni nélküle.“ Aki ezt az íratlan szabályt megszegei, az nem számíthat arra, hogy érveire érvekké válaszolnak. Ilyenkor nem marad más hátra, mint a támadó személyének diszkvalifikálása. Debray-t is nyilván legérzékenyebb pontjain támadták meg: könyvei, időnkénti fellépése a tévé képernyőjén őt is a mediokrácia tagjává avatja; emellett természetesen azt is felhozzák ellene (s ismerjük el: nem jogosulatlanul), hogy a mediokrácia koncentrikus akciója nélkül élve nem szabadult volna ki dél-amerikai börtönéből.

KRITIKAI MEGJEGYZÉSEK A FIATAL KÖLTÉSZETRŐL (Mozgó Világ, 1979. 3.)

„Tétova jegyzeteket“ ír az utóbbi négy évben fiatal (a legfiatalabb) költőktől-versíróktól megjelent kötetek margójára Veress Miklós, a fiatalok folyóiratának főszerkesztője. A lírikus Veress Miklós ezúttal szigorú, talán túl szigorú kritikusnak mutatkozik, ítéletei kemények, s lehet, túlságosan általánosítók is (tanulmányának címe: *A vers agóniája, avagy az agónia lírája*) — mindenesetre megszivlelendő észrevételeiből hasznos idézni. Szellemes hasonlattal jellemzi az oly sokat hangoztatott vers-túltermelést: „A vers a mai korban pedig éppen olyan, mint az a sejt, amelynek csak pillanatnyi, minden áron való létezése a fontos, még akkor is, ha azzal a szervezetet elpusztítva, saját halálát készíti elő.“

A most induló magyarországi költők verseiben tünetszerűen ítélt sajátosságokat sorra véve, *Ugróiskolák és iskolamesterek* cím alatt a következőket olvassuk: „Weöres Sándor vagy Pilinszky János költői úton jutott el a lehetséges, akár egyszavas tömörítésig is, ellentétben olyan mai induló lírikusokkal, akik egyszavas és egymondatos és egymetaforás gondolatanyagukat kénytelenek versnyire oldani. A különbség megint képletesen fejezhető ki: a tenger egy csöppje vegyileg tartalmazza mindazt, amiből az egészre következtetni lehet, míg ha valaki egy tengercsoppet old tengerre vízzel és sóval, aligha alkot természetesen. Nagy László például alighanem Lorca-fordításai közben tette tökéletessé azt a rimelési technikát — mert a spanyol asszonánc kívánta —, amelyet minden különösebb próba és egyénítés nélkül vett és vesz át követői sokasága.

Az ilyesmi persze nem újkeletű dolog, megesett már Petőfivel is, amelyet így

ír Zilahy Károly: »Petőfi szilaj Pega-zusa ki-kirántotta magát a külidom zablyái közül, hogy a belsőnek annál inkább eleget tehessen. Az epigonok is elhajtították a gyeplőt, büszkén nekirontva a technika árkanak és bokrának, de a gebék annál csendesebben haladtak.«

Erdekes, amit Veress az ifjú versírók hagyomány szemléletéről mond: „A hagyományhoz való ragaszkodás vagy kapcsolódás veszélyeit ez az új nemzedék elsősorban azért érzékeli, mert modellekben gondolkodik. A váteszi költőt az egyik azért utasítja el magától, mert anakronisztikusnak tartja, sőt komikusnak, a másik azért ragaszkodik hozzá, mert tragikumban gondolkodik. Holott modernebb és realisabb szemléletű költő nem volt hajdan Magyarországon a váteszi Adynál, csakhogy azért, mert ösztönös költőisége tudatos társadalomismerettel, uram bocsá, intellektuális tudással is párosult, valamint bátorsággal. Holott modernebb és realisabb szemléletű lírikus nem létezett Magyarországon később József Attilánál, éppen azért, mert zsenialitása nem zárta ki az önismeretet, ösztönössége a tájékozottságot, elkötelezettsége a műveltséget. Ma — közelebbi analógiákkal ne is érveljek — Ady példája csak annyiban fontos, amit magyarságversei szuggereálnak jó néhány fiatalembernek, József Attilából pedig hagyatékul — hadd ne soroljak neveket — csak a szárszói vonatsínek maradtak meg.

Az egyik oldalon tehát a mítoszok — a másikon a mítoszok ellenében valami passzív rezisztencia mutatkozik. Nem csodálom azt a versolvasót, aki a tizedik Dévavára-vers után inkább a hűvös klasszikusokhoz nyúl, valamint azt sem, aki a századik háromsoros közérzeti megállapítás birtokában szorongani kezd. Sokszor az az érzésem, hogy Kőmíves Kelemené már nem is a falba van zárva, hanem a lira kövei között sýnlődik, s Dózsát nem saját tisztjei tépik darabokra, hanem a jószándékú költészet csípőfogói. Máskor attól kezdek émelyegni, hogy életem szójátékokkal van föltejtszínhabozva az ég tetejéig.“

Ugyanebben a folyóirat számban lelkiismeretes, megbízható összefoglalást találunk, *Szívárványtalan lesz a birodalom* címmel, Csapody Miklóstól, a romániai fiatal magyar líráról, amelyet versösszeállítás kísér (Cselényi Béla, Zudor János, Egyed Péter, Kőrössi P. József, Markó Béla, Balla Zsófia, Szócs Géza, Palotás Dezső, Adonyi Nagy Mária, Hunyadi Mátyás), valamint Zelei Miklós beszélgetése Gálfalvi Györggyel az irodalmi körökről.